Slavica Wratislaviensia CLXXIX • Wrocław 2024 • AUWr No 4192

https://doi.org/10.19195/0137-1150.179.13

Data przesłania artykułu: 24.03.2023
Data akceptacji artykułu: 6.09.2023

LENKA PTAK
Uniwersytet Wrocławski, Polska
(University of Wroclaw, Poland)

Sandhi na granicy międzywyrazowej z wygłosowym obstruentem i wyrazem z nagłosowym sonorantem (na materiale czeskiego korpusu języka mówionego Ortofon v2)

Sandhi on the boundary of word-final obstruents and words with initial sonorant (based on Czech corpus of spoken language Ortofon v2)

Abstract

The object of the study is sandhi in the modern Czech language based on phonetic research of the Czech corpus of spoken language – ORTOFON v2. In the Czech Standard norm, word-final obstruents undergo devoicing before the initial sonorant of the following word. The research showed that the standard norm does not reflect fully the modern spoken Czech language situation. In the modern Czech language, the word-final obstruents may undergo voicing before the initial sonorant.

Keywords: modern Czech language, sandhi, the corpus of spoken language, corpora linguistic, obstruent

© Autor, 2024.
Tekst opublikowany w otwartym dostępie przez Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego i Wydawnictwo „Szermierz" sp. z o.o., udostępniony na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/.

Sandhi na mezislovní hranici s obstruentem na konci slova a před sonorou (na základě korpusu mluveného jazyka Ortofon v2)

Shrnutí

Předmětem tohoto článku je sandhi v češtině, analýza tohoto jevu na základě materiálu získaného z českého mluveného korpusu ORTOFON v2. Norma spisovné češtiny na mezislovní hranici připouští pouze realizaci neznělého obstruentu před sonorou stojící na začátku slova. Provedený výzkum ukázal, že v češtině dochází k častým odchylkám od stávající spisovné normy. Na mezislovní hranici jsou zaznamenány výslovnosti se znělou souhláskou na konci slova před iniciálni sonorou.

Klíčová slova: český jazyk, sandhi, korpus mluveného jazyka, korpusová lingvistika, obstruent

W niniejszym artykule analizie zostaną poddane wybrane zjawiska fonetyczne dotyczące upodobnień na granicy między wyrazami — sandhi zewnętrzne z wykorzystaniem materiału językowego wyekscerpowanego z czeskiego korpusu języka mówionego ORTOFON wersja 2. Za Ireną Sawicką przyjmujemy definicję sandhi, które rozumiane jest jako alternacje dźwięcznych i bezdźwięcznych obstruentów na granicach morfologicznych uwarunkowane kontekstem fonologicznym i/lub fonetycznym czy też dystrybucja dźwięcznych i bezdźwięcznych obstruentów na granicach jednostek morfologicznych uwarunkowana kontekstem fonologicznym i/lub fonetycznym. (Sawicka, 2013, s. 15).

W artykule nawiązujemy swoimi badaniami do artykułu *Sandhi na granicy międzywyrazowej. Badanie sondażowe w czeskim korpusie języka mówionego Ortofon* (Ptak, 2020), w którym została przedstawiona analiza zachodzących zmian fonetycznych na granicy międzywyrazowej. W pracy tej badaniom zostały poddane połączenia obstruentów dźwięcznych i bezdźwięcznych w wygłosie pierwszego wyrazu przed nagłosowym sonorantem — /l/, /r/, /m/, /n/, /ň/, /j/, gdzie norma czeskiego języka literackiego dopuszcza na granicy międzywyrazowej wyłącznie bezdźwięczną realizację, na przykład *had leze* [hat leze], *pohyb rukou* [pohɪp rukoʊ̯], *kus masa* [kus masa], *léčit nemoci* [le:t͡ʃɪt nemot͡sɪ], *důvod ničení* [du:vod ɲɪt͡ʃe̯ɲi:], *útok jednotky* [u:tok jednotkɪ], *vůbec nic* [vu:bet͡s ɲɪt͡s], *nic moc* [ɲɪt͡s mot͡s], *tisíc mužů* [cɪsi:t͡s muʒu:], *moc rád* [mot͡s rát], *víc lidí* [vi:t͡s lɪ̯i:], *noc nespala* [not͡s nespala] (por. Pokorná, Vránová, 2007; Krčmová, 2008, s. 184–185; Palková, 2013, s. 94). Uwaga została skoncentrowana na analizie dwóch grup połączeń na granicy międzywyrazowej. Jedna z nich była grupą połączeń ‘obstruentów bezdźwięcznych/dźwięcznych + sonorant *l*’, a druga to były połączenia ‘obstruent bezdźwięczny *c* + poszczególne sonoranty nagłosowe’; materiał językowy został w całości wyekscerpowany z czeskiego korpusu języka mówionego ORTOFON wersji 1.

Rozdźwięk pomiędzy standardem języka czeskiego a regionalnymi odmianami języka czeskiego, który można zaobserwować przede wszystkim na płaszczyźnie morfologicznej, znajduje odbicie również w płaszczyźnie dźwiękowej języka. Obok bezdźwięcznej realizacji obstruentów w wygłosie pierwszego wyrazu przed nagłosowym sonorantem na granicy międzywyrazowej rejestruje się wymówienia z udźwięczniającą spółgłoską. Wahania wymowy dotyczą realizacji obstruentów dźwięcznych i bezdźwięcznych przed nagłosem sonorantycznym. Jak wykazują już przeprowadzone częściowe badania, odstępstwo od normy jest bardzo wysokie zwłaszcza w realizacji wygłosowego *t* przed nagłosowym sonorantem *l* (Ptak, 2020, s. 164).

Analiza materiału. Realizacja połączeń ‘obstruent bezdźwięczny/dźwięczny + sonorant’

Ta część artykułu koncentruje się na analizie dwóch grup połączeń na granicy międzywyrazowej połączenia ‘obstruentów bezdźwięcznych/dźwięcznych + sonorant *r*’ oraz połączenia ‘obstruent bezdźwięczny *č* + poszczególne sonoranty nagłosowe’.

Materiał językowy na potrzeby niniejszego artykułu został w całości wyekscerpowany z wersji 2 czeskiego korpusu języka mówionego ORTOFON, który jest jednym z ośmiu korpusów języka mówionego Czeskiego Korpusu Narodowego, udostępnionych dla użytkowników. Strukturę korpusów czeskiego języka mówionego przedstawia tabela 1. Korpus ORTOFON wersja 2 powstawał w latach 2012–2019, zawiera 615 nagrań oraz 2 101 214 słów pochodzących od 960 różnych mówców. W odróżnieniu od wersji pierwszej, wersja druga nie jest zrównoważona. W wersji pierwszej autorzy zadbali o to, aby korpus był zrównoważony pod względem czterech podstawowych kategorii socjolingwistycznych: płci, wieku, wykształcenia i rejonu zamieszkania w dzieciństwie do 15. roku życia. Jednakże wzrost materiału językowego w porównaniu do poprzedniej wersji jest podwójny. Ponadto korpus zawiera wiele ulepszeń w transkrypcji, która realizowana jest na dwóch poziomach — ortograficznym i fonetycznym, oraz adnotacji (Kopřivová *et. al.*, 2020).

Do pozyskania jak największej liczby interesujących nas poświadczeń wykorzystaliśmy zapytanie CQL, które pozwala na wyszukiwanie różnych kombinacji słów, form i innych ciągów znaków z dokładnie zdefiniowaną syntaksą. Z uzyskanych konkordancji (uporządkowanych zbiorów cytatów z danym słowem czy konstrukcją) wygenerowaliśmy listy frekwencyjne, które obejmują wystąpienia wszystkich form wyszukiwanych wyrazów. Dla połączeń ‘obstruent bezdźwięczny/dźwięczny + sonorant r’ skorzystaliśmy z zapytań CQL w postaci:

[word=”.+t”][word=”r.+”];

[word=”(?i).+d” & pos!=”R”][word=”r.+”];

Tabela 1. Struktura czeskich korpusów języka mówionego[1]

Nazwa korpusu	Liczba słów	Lematyzacja	Tagowanie	Rok publikacji	Charakterystyka korpusu
ORATOR v1	700 tys.	tak	tak	2019	korpus referencyjny, monologi, przygotowane, nieczytane
ORATOR v2	1,5 mil.	tak		2020	korpus referencyjny, monologi, przygotowane, nieczytane
ORTOFON v1	1 mil.	tak	tak	2017	referencyjny korpus czeszczyzny mówionej, zrównoważony (obejmuje Czechy, Morawy, Śląsk)
ORTOFON v2	2 mil.	tak	tak	2020	referencyjny korpus czeszczyzny mówionej (obejmuje Czechy, Morawy, Śląsk)
ORAL v1	5,4 mil.	tak	tak	2017	referencyjny korpus czeszczyzny mówionej, (obejmuje Czechy, Morawy, Śląsk)
ORAL 2013	2,8 mil.	nie	nie	2013	referencyjny korpus czeszczyzny mówionej, zrównoważony (obejmuje Czechy, Morawy, Śląsk)
ORAL 2008	1 mil.	nie	nie	2008	referencyjny korpus czeszczyzny mówionej, socjolingwistycznie zrównoważony (obejmuje tylko Czechy)
ORAL 2006	1 mil.	nie	nie	2013	Korpus czeszczyzny mówionej (obejmuje tylko Czechy)

Źródło: opracowanie własne.

[word=”.+c”][lemma=”r.+”];
[word=”.+š”][word=”r.+”];
[word=”.+ž”][word=”r.+”];
[word=”.+s” & pos!=”R”][word=”r.+”];
[word=”.+z” & pos!=”R”][word=”r.+”];
[word=”.+č”][word=”r.+”];
[word=”.+k” & pos!=”R”][word=”r.+”];
[word=”.+g”][word=”r.+”];
[word=”.+ch”][word=”r.+”];
[word=”.+[^c]h”][word=”r.+”].

Niektóre zapytania zostały utworzone tak, aby pominięto połączenia na granicy z przyimkiem jednosylabowym, gdzie norma języka czeskiego dopuszcza wyłącznie realizację dźwięczną obstruentu w wygłosie przyimka jednosylabowego

[1] Pobrane z: https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:uvod.

przed nagłosowym sonorantem, na przykład *pod ledem* [pod ledem], *pod mostem* [pod mostem], *bez rizika* [bez rɪzɪka], *od něho* [od ɲeho], *nad jezerem* [nad jezerem], *přes léto* [pr̝̊ez le:to]. Dane pozyskane w ten sposób zostały poddane kolejnemu posortowaniu (na przykład weryfikacji poprawności otrzymanych poświadczeń, selekcji według rejonu zamieszkania w dzieciństwie i obecnie), a charakterystykę omawianych połączeń przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Wygłosowe obstruenty bezdźwięczne/dźwięczne przed nagłosowym sonorantem na granicy międzywyrazowej

Wygłos pierwszego wyrazu	Nagłos drugiego wyrazu	Liczba połączeń			
		ogółem	realizacja bezdźwięczna	realizacja dźwięczna	inne realizacje
t	R	461	230	155	76
d		38	21	17	0
s		45	28	16	1
z		1	1	0	0
k		339	208	125	6
ch		170	95	[ɣ] 48 [ɦ] 25	2
h		7	4	[ɦ] 3	0
š		166	102	63	1
ž		71	44	24	3
c		77	56	16	5
č		4	4	0	0
Łącznie		1379	793	492	94

Źródło: opracowanie własne.

Wprowadzenie zapytania CQL z atrybutem word pozwoliło na uzyskanie 1379 wyników połączeń typu ‘obstruent bezdźwięczny/dźwięczny + sonorant *r*’ na granicy międzywyrazowej. Frekwencja występowania poszczególnych spółgłosek właściwych w omawianej pozycji była bardzo zróżnicowana. W wygłosie pierwszego wyrazu najczęściej pojawiało się *t* oraz *k*. Frekwencja występowania *t* w wygłosie pierwszego wyrazu w materiale korpusowym wynosi 33,43% wszystkich przykładów tego typu, a frekwencja występowania *k* wynosi 24,58%. Najrzadszym obstruentem w pozycji wygłosowej pierwszego wyrazu było *z* (0,07%), *č* (0,29 %) oraz *h* (0,5%). W materiale nie odnotowano żadnych połączeń typu ‘obstruent dźwięczny *g* + sonorant *r*’. Niska częstość występowania niektórych segmentów w wygłosie wyrazu jest naturalna. Obstruent *g* jest obcy dla języka czeskiego i występuje w nim tylko w wyrazach obcego pochodzenia oraz jako dźwięczna opozycja *k*. Jako przykład można przytoczyć dane korpusowe dotyczące frekwencji obstruentu *g* w omawianej pozycji, pochodzące z Czeskiego

Korpusu Narodowego *ČNK*, korpusu języka pisanego syn2020, który podaje zaledwie około 500 poświadczeń tego typu.

Sposób realizacji wygłosowych obstruentów przed nagłosowym sonorantem *r* na granicy międzywyrazowej w badanym materiale nie zawsze był zgodny z normą literacką języka czeskiego. W zebranym materiale wystąpiły 793 przykłady realizacji bezdźwięcznych i 492 przykłady realizacji dźwięcznych. Realizacje wychodzące poza normę języka czeskiego, czyli realizacje dźwięczne wygłosowych obstruentów, stanowią 35,67% wszystkich wymówień, na przykład: *stát rozmete* [sta:d rozmete], *mít rande* [mi:d rande], *mít radost* [mi:d radost], *padesát roků* [padesa:d roku:], *pít rum* [pi:d rum], *umýt ruce* [umi:d ruʃe], *opakovat ročník* [opakovad roʧni:k], *vytáhnout rybu* [vɪta:ɦnoʊ̯d rɪbu], *zahrát roli* [zaɦra:d rolɪ], *čekat rok* [ʧekad rok], *hned ráno* [ɦned ra:no], *sud rozřezaný* [sud rozr̝ezani:], *moc ráno* [moʤ ra:no], *moc rád* [moʤ ra:d], *moc rychle* [moʤ rɪxle], *nemáš ruce* [nema:ʒ ruce], *máš ráda* [ma:ʒ ra:da], *náš ročník* [na:ʒ roʧni:k], *zlomíš ruku* [zlomi:ʒ ruku], *nemáš rukavice* [nema:ʒ rukavɪce], *čas růží* [ʧas ru: ʒi:], *pátek ráno* [pa:teg ra:no], *kolik roků* [kolɪg roku:], *zbytek republiky* [zbɪteg republɪkɪ], naopak rostou [naopag rostoʊ̯], *jejich rozhodnutí* [jejɪɣ rozɦodnuci:], *máš rád* [ma:ʒ ra:t], *umíš rusky* [umi:ʒ ruskɪ], *zelených rajčat* [zeleni:ɦ rajʧat].

Taki sposób realizacji dominował w wypowiedziach mówców z rejonu Moraw i Śląska. Wypowiedzi osób pochodzących z Moraw i Śląska stanowiły:

– 60,52% wymówień wyekscerpowanego materiału w połączeniach ‘obstruent bezdźwięczny *t* + sonorant *r*’, z czego 44,8% stanowią realizacje dźwięczne [d];

– 50% wymówień wyekscerpowanego materiału w połączeniach ‘obstruent dźwięczny *d* + sonorant *r*’, z czego 63,15% stanowią realizacje dźwięczne [d];

– 57,89% wymówień wyekscerpowanego materiału w połączeniach ‘obstruent bezdźwięczny *s* + sonorant *r*’, z czego 54,54% stanowią realizacje dźwięczne [z];

– 57,81% wymówień wyekscerpowanego materiału w połączeniach ‘obstruent bezdźwięczny *k* + sonorant *r*’, z czego 42,85% stanowią realizacje dźwięczne [g];

– 62,94% wymówień wyekscerpowanego materiału w połączeniach ‘obstruent bezdźwięczny *ch* + sonorant *r*’, z czego 36,4% stanowią realizacje dźwięczne [ɣ], a 23,36% stanowią realizacje dźwięczne [ɦ];

– 50% wymówień wyekscerpowanego materiału w połączeniach ‘obstruent bezdźwięczny *š* + sonorant *r*’, z czego 57,8% stanowią realizacje dźwięczne [ʒ];

– 54,92% wymówień wyekscerpowanego materiału w połączeniach ‘obstruent dźwięczny *ž* + sonorant *r*’, z czego 46,1% stanowią realizacje dźwięczne [ʒ];

– 48,05% wymówień wyekscerpowanego materiału w połączeniach ‘obstruent bezdźwięczny *c* + sonorant *r*’, z czego 35,13% stanowią realizacje dźwięczne [ʤ].

W analizowanym materiale zaobserwowano — zamiast spodziewanej bezdźwięcznej lub nawet wychodzącej poza normę dźwięcznej realizacji wygłosowych obstruentów przed nagłosowym *r* — również inne realizacje wygłosowych obstruentów, których powstanie najprawdopodobniej tkwi w niedokładnej,

szybkiej wymowie. Wyodrębniono 94 takich wymówień. Najwięcej przykładów (76) dotyczyło sposobów realizacji *t* przed nagłosowym sonorantem *r*. Najczęściej dochodziło do braku realizacji *t* w wygłosie, na przykład: *část rolet* [t͡ʃa:s rolet], *dvacet roků* [dvat͡se roku:], *padesát roků* [padesa: roku:], *čtrnáct roků* [ʃ͡tr̥na:t͡s roku:], *třicet roků* [tr̥̊ɪt͡se roku:], *mít radost* [mi: radost], *říct rovnou* [r̥i:ts rovnoʊ̯], *furt roztahuje* [fur rostaɦuje], *navštívit rodiče* [naʃ͡ci:vɪ roɟɪt͡ʃe], *ptát rodičů* [pta: roɟɪt͡ʃu:], *vztáhnout ruku* [fsta:ɦnoʊ̯ ruku], *fakt rozlišení* [fak rozliʃeɲi:], *fakt ráno* [fak ra:no], *fakt rvou* [fak rvoʊ̯], *fakt rázná* [fak ra:zna:], *být ráda* [bɪ ráda], být rádi [bɪ ra:ɟɪ], *mít ručičky* [mi: rut͡ʃɪt͡ʃkɪ], *dát rozpočet* [da: rospot͡ʃet], *třikrát rozehřeje* [tr̥̊ɪkra: rozeɦr̥eje]. Odnotowano również przykłady wymówień z brakiem realizacji *t* w wygłosie, gdzie następnie dochodziło do udźwięcznienia w wygłosie, na przykład: *fakt rozmanitý* [fag rozmaɲɪti:], *fakt rozeznat* [fag rozeznat], *fakt rozuměla* [fag rozumɲela], *fakt rukama* [fa:g rukama], *patnáct roků* [patna:d͡z roku:], *osmnáct roků* [osna:z roku:], *dvanáct roků* [dvana:d͡z roku:], *říct raz* [r̥i:d͡z ras], *přečíst rovnou* [pr̥̊et͡ʃi:z rovnoʊ̯].

Takie realizacje odnotowaliśmy u mówców pochodzących zarówno z Moraw, Śląska, jak i z Czech właściwych.

Realizacja połączeń ‘obstruent bezdźwięczny *č* + nagłosowe sonoranty’

Z materiału korpusowego, korzystając z zapytania CQL, wyodrębniono 344 połączenia typu ‘obstruent dźwięczny *č* + nagłosowy sonorant /l/, /r/, /m/, /n/, /ň/, /j/’ na granicy międzywyrazowej. Aby wyszukać odpowiednie połączenia międzywyrazowe, wykorzystano następujące zapytania:

[word=”.+č”][word=”l.+”];
[word=”.+č”][word=”r.+”];
[word=”.+č”][word=”m.+”];
[word=”.+č”][word=”n[^ěi].+”];
[word=”.+č”][word=”ni.+”|word=”ně.+”|word=”ní.+”|word=”ň.+”];
[word=”.*č”][word=”j.*” & word!=”(jsem|jsi|jsme|jste|jsou|jde|jdete|jdou).*”].

Podobnie jak w poprzedniej analizie materiału dane pozyskane w ten sposób zostały poddane kolejnemu posortowaniu (na przykład weryfikacji poprawności otrzymanych poświadczeń, selekcji według rejonu zamieszkania w dzieciństwie).

Zapytanie CQL dla połączenia ‘obstruent bezdźwięczny *č* + sonorant *j*’ utworzono tak, aby pominąć połączenia obstruent bezdźwięczny *č* + formy czasownika *být* — *jsem*, *jsi*, *jsme*, *jste* oraz formy czasownika *jít* — *jde*, *jdete*, *jdou*, gdzie odnotowujemy brak realizacji nagłosowego *j* → [sem], [sɪ], [sme], [ste], [de], [dete], [doʊ̯].

Frekwencja wystąpień połączeń ‘obstruent bezdźwięczny *č* + sonorant nagłosowy’ nie jest tak wysoka, jak na przykład frekwencja połączeń ‘obstruent bezdźwięczny *c* + sonorant nagłosowy’, gdzie wyekscerpowano 2471 połączeń, wśród których najliczniejsze były grupy *c* + *n* i ich frekwencja wynosiła około 61% wszystkich połączeń w omawianej pozycji (Ptak, 2020, s. 161). Spośród przykładów z kontekstem ‘obstruent bezdźwięczny *č* + sonorant’ na granicy międzywyrazowej najliczniejsze były grupy *č* + *j* (147 wyszukań), *č* + *m* (91 wyszukań) oraz *č* + *n* (83 wyszukania). Frekwencja niektórych połączeń była bardzo niska, na przykład dla połączenia *č* + *l* oraz *č* + *r* odnotowano zaledwie po 4 wymówienia (1,16%), a dla połączenia *č* + *ň* odnotowano 15 wymówień (4,36%).

Szczegółową charakterystykę połączeń ‘obstruent bezdźwięczny *č* + poszczególne sonoranty nagłosowe’ przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Połączenia ‘obstruent bezdźwięczny *č* + poszczególne sonoranty nagłosowe’ na granicy międzywyrazowej

Wygłos pierwszego wyrazu	Nagłos drugiego wyrazu	Liczba połączeń[2]			
		ogółem	realizacja bezdźwięczna [t͡ʃ]	realizacja dźwięczna [d͡ʒ]	inne realizacje
Č	*l*	**4** M 3 Č 1	**2** M 1 Č 1	**0** M 0 Č 0	**2** M 2 Č 0
	r	**4** M 2 Č 2	**4** M 2 Č 2	**0** M 0 Č 0	**0** M 0 Č 0
	m	**91** M 44 Č 47	**56** M 21 Č 35	**15** M 10 Č 5	**20** M 13 Č 7
	n	**83** M 47 Č 36	**54** M 25 Č 29	**4** M 4 Č 0	**25** M 18 Č 7
	ň	**15** M 8 Č 7	**8** M 4 Č 4	**2** M 2 Č 0	**5** M 2 Č 3
	j	**147** M 83 Č 64	**111** M 54 Č 57	**25** M 22 Č 3	**11** M 7 Č 4
Łącznie		**344** M 187 Č 157	**235** M 107 Č 128	**46** M 38 Č 8	**63** M 42 Č 21

Źródło: opracowanie własne.

[2] W tabeli wykorzystano skróty M i Č odpowiednio dla mówców pochodzących z Moraw/Śląska oraz Czech właściwych.

Jeśli chodzi o sposób realizacji połączeń ‘obstruent bezdźwięczny *č* + poszczególne sonoranty nagłosowe’ na granicy międzywyrazowej, to w wymowie mówców dominował typ zgodny z normą literacką języka czeskiego. Na 344 połączenia bezdźwięczność została zachowana w 235 przykładach. Częstość udźwięcznionych realizacji wygłosowego obstruentu *č* wynosi zaledwie 13,37% wymówień omawianego typu. Taki sposób realizacji obstruentu *č* przed poszczególnymi sonorantami nagłosowymi wyraźnie dominował u mówców z Moraw/Śląska — 82,6% dźwięcznych realizacji [d͡ʒ]. Najbardziej podatne na proces udźwięcznienia były połączenia obstruentu *č* z nagłosowym *j* drugiego wyrazu — 25 wyszukań, na przykład: *proč jedeš* [prod͡ʒ jedeʃ], *proč jí* [prod͡ʒ ji:], *proč je* [prod͡ʒ je], *proč jim* [prod͡ʒ jɪm], *proč jako* [prod͡ʒ jako], *proč jiný* [prod͡ʒ jɪni:], *jináč je to po cestě* [jɪna:d͡ʒ je], *sosáč je lepší* [sosa:d͡ʒ je], *tak ten vejškáč je takovej* [vejʃka:d͡ʒ je], *na rok prostě golfáč jak když víš* [golfa:d͡ʒ ja]. W materiale korpusowym odnotowano także 15 wymówień udźwięczniających w połączeniach obstruentu *č* przed nagłosowym *m*, na przykład: *vysílač měl* [vɪsi:lad͡ʒ mɲel], *že má ten potápěč moc* [pota:pjed͡ʒ mot͡s], *proč mu* [prod͡ʒ mu], *proč mi* [prod͡ʒ mɪ], *proč mamka* [prod͡ʒ mamka], *proč mi* [prod͡ʒ mɪ], *počítač mi* [pot͡ʃi:tad͡ʒ mɪ], *ten zapalovač mně teda štve* [zapalovad͡ʒ mɲe].

W analizowanym materiale korpusowym zaobserwowano znaczną frekwencję realizacji innych niż tych zgodnych z normą literacką języka czeskiego oraz dźwięcznych realizacji [d͡ʒ]. Wyodrębniono 28 takich wymówień. Wśród owego materiału językowego najwyraźniejszą pod względem liczbowym grupą są wymówienia z dźwięcznym [ʒ] w wygłosie przed nagłosowymi sonorantami /l/, /m/, /n/, /ň/, /j/; wymówienia te mają swoje pochodzenie w dialektach morawskich i właśnie taka wymowa dominowała u mówców z rejonów Moraw — 22 przykłady wymówień, jak: *proč mi* [proʒ mɪ], *proč mu* [proʒ mu], *proč my* [proʒ mɪ], *proč mám* [proʒ ma:m], *proč mamka* [proʒ mamka], *proč jim* [proʒ jɪm], *proč je* [proʒ je], *jináč jako* [jɪna:ʒ jako], *proč jí* [proʒ ji:]. W analizowanym materiale korpusowym odnotowano również bezdźwięczną realizację [ʃ] przed niektórymi nagłosowymi sonorantami, na przykład: *proč mě* [proʃ mɲe], *pryč má jet* [prɪʃ ma:], *proč mu* [proʃ mu], *proč je fotíš* [proʃ je], *proč nemáte* [proʃ nema:te], *podavač lístků* [podavaʃ li:stku:].

Wnioski

Norma czeskiego języka literackiego dopuszcza na granicy międzywyrazowej w połączeniach obstruentów dźwięcznych i bezdźwięcznych w wygłosie pierwszego wyrazu przed nagłosowym sonorantem /l/, /r/, /m/, /n/, /ň/, /j/ wyłącznie bezdźwięczną realizację.

Badania przeprowadzone na materiale wyekscerpowanym z czeskiego korpusu języka mówionego Ortofon v2 wykazują, że w języku czeskim dochodzi

do odstępstw od istniejącej normy literackiej. Rozdźwięk pomiędzy standardem języka czeskiego a regionalnymi odmianami języka czeskiego, który można zaobserwować przede wszystkim na płaszczyźnie morfologicznej, znajduje odbicie również w płaszczyźnie dźwiękowej języka. Obok bezdźwięcznej realizacji obstruentów w wygłosie pierwszego wyrazu przed nagłosowym sonorantem na granicy międzywyrazowej zarejestrowano wymówienia z udźwięczniającą spółgłoską. Odstępstwo od normy jest wysokie zwłaszcza w realizacji wygłosowego *t* oraz *k* przed nagłosowym sonorantem *r*. W wymowie mówców chociaż przeważała bezdźwięczna realizacja wygłosowych obstruentów, dźwięczna realizacja [d] wygłosowego *t* pred nagłosowym sonorantem *r* stanowi 33,6% wszystkich wymówień, na przykład *mít rande* [mi:d rande], *mít radost* [mi:d radost], *padesát roků* [padesa:d roku:]. Jeszcze większy procent 36,8% stanowią realizacje dźwięczne [g] wygłosowego *k* przed nagłosowym *r*, na przykład *pátek ráno* [pa:teg ra:no], *kolik roků* [kolıg roku:]. Zestawienie przykładów wyekscerpowanych z czeskiego korpusu języka mówionego pokazuje też, że wymówienia z udźwięczniającą spółgłoską mają swoje pochodzenie w dialektach morawskich. Wpływ na dużą liczbę wariantów wymowy odchodzącej od standardu może mieć również niedokładna wymowa czy nieznajomość reguł ortoepicznych.

Bibliografia

Bogoczová, I. (2012). *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. Ostrava: Ostravská univerzita.

Hála, B. (1967). *Výslovnost spisovné češtiny I*. Praha: Československá akademie věd.

Kopřivová, M., Laubeová, Z., Lukeš, D., Poukarová, P., Škarpová, M. (2020). *ORTOFON v2: Korpus neformální mluvené češtiny s víceúrovňovým přepisem*. Ústav Českého národního korpusu FF UK. Praha. Pobrane z: https://www.korpus.cz/ (dostęp: 10.11.2022).

Krčmová, M. (2008). *Úvod do fonetiky a fonologie pro bohemisty*. Ostrava: Ostravská univerzita.

Palková, Z. (1994). *Fonetika a fonologie češtiny*. Praha: Univerzita Karlova.

Palková, Z. (2007). Zvuková stavba češtiny v pohledu současného výzkumu. W**:** I. Sawicka (red.), *Komparacja współczesnych języków słowiańskich 2. Fonetyka. Fonologia*, s. 461–478. Opole: Uniwersytet Opolski – Filologia Polska.

Palková, Z. (2013). Sandhiové modifikace v současné češtině. W: A. Cychnerska (red.), *Sandhi w językach słowiańskich*, s. 53–84. Toruń: Wydawnicwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Pokorná, J., Vránová, M. (2007). *Přehled české výslovnosti. Logopedická a ortoepická cvičení pro dospělé*. Praha: Portál.

Ptak, L. (2020). Sandhi na granicy międzywyrazowej. Badanie sondażowe w czeskim korpusie języka mówionego Ortofon. *Bohemistyka*, *2*, *2020*, s. 153–165.

Sawicka, I. (2013). Wstęp. W: A. Cychnerska (red.), *Sandhi w językach słowiańskich*, s. 7–46. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.